

Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellistä tarkastelua

Pro Sos –hankevierailu/Lahti

Helka Raivio

23.5.2017

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

SOSKU –kehittämishanke 1.4.2015–31.3.2018

- Valtakunnallinen ESR –kehittämishanke (Kestävää kasvua ja työtä 2014-2020 - Suomen rakennerahasto-ohjelma, toimintalinja 5: Sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta)
- Toteuttajina THL, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä (FSHKY), Jyväskylän kaupunki, Järvenpään kaupunki, Kuntoutussäätiö, Laukaan kunta, Metropolia Ammattikorkeakoulu, Mikkelin kaupunki, Rovaniemen kaupunki, Seinäjoen kaupunki ja Vantaan kaupunki
- Hankkeessa kehitetään ja testataan sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja
- Tutkimus ja koulutus osana kehittämistyötä
- Tavoitteena myös tiedontuottaminen lainsäädäntötyön tueksi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Sosiaalisen kuntoutuksen juuret

- Sosiaalinen kuntoutus uuteen sosiaalihuoltolakiin (1301/2014)
- Käsitteellä kuitenkin jo 50 vuoden historia, määrittely ollut ongelmallista
- Kohderyhmänä vammaiset ja vammautuneet henkilöt, painopisteenä kuntoutettavan yksilön auttaminen mahdollisimman normaaliin elämään
- Suhde muuhun kuntoutusjärjestelmään? 1970-luvulla yleistynyt kuntoutuksen nelijako; lääkinnällinen, ammatillinen, kasvatuksellinen, sosiaalinen
- Käsitettä pidetty mm. koko kuntoutusjärjestelmän kattokäsitteenä, koko kuntoutustoimintaa läpäisevänä periaatteena sekä ”jätemaana”
- Yksilön vai ympäristön ja yhteiskunnan kuntouttamista/sopeuttamista?
- 1980-luvulla esitettiin kuntoutuksen yläkäsitteeksi, mutta myös muiden kuntoutusmuotojen kanssa rinnakkaisena ja vuorottaisena

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Sosiaalisen kuntoutuksen juuret

- ”Sosiaalinen kuntoutus on ympäristösidonnainen prosessi, jonka tavoitteena on **sosiaalinen toimintakyky**
- Prosessin aikana pyritään minimoimaan ne toimintaesteet, joita esiintyy interaktiossa vammaisen ja hänen ympäristönsä välillä
- Yksilön kyky ja mahdollisuudet käyttää tai hyödyntää ympäristöä ja sen palveluja optimoituu ja yksilö kasvaa integroidusti yhteisönsä tasavertaiseksi jäseneksi”
(Rehabilitation International Finnish National Committee neuvottelukokousten työryhmämääritelmä, 1982/83.)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Sosiaalisen kuntoutuksen juuret

- 1990-2000 luvuilla käsitteen määrittely tapahtunut käytäntöjen kautta
- Aktivointi- sekä EU-vetoisen inklusiopolitiikan vaikutuksesta kohderyhmät laajentuneet ja menetelmät muuttuneet kirjaviksi (esim. laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001)
- Sosiaalisen kuntoutuksen merkitys syrjäytymisvaarassa olevien tai jo syrjäytyneiden henkilöiden sosiaalisen osallisuuden tukemisessa korostunut
 - Kuntoutuksen sosiaalinen ulottuvuus vahvistunut 1990-luvun alusta aktiivisen sosiaalipolitiikan, vaikeasti työllistyvien työtoiminnan kehittämisen sekä aikuissosiaalityön kehittämisen myötä
- Nyt tavoitteena usein sosiaalihuollon asiakkaiden työmarkkinavalmiuksien edistäminen ja elämänhallinnan lisääminen tai
- Toimintakyvyn ja elämänhallinnan ylläpito, kun työllistyminen avoimille työmarkkinoille ei ole mahdollista
- Haasteina aktivoivien ja selkeiden palvelukonseptien kehittäminen sekä työnjaon, työprosessien sekä asiakasvalikoinnin ja ohjauksen mallien selkeyttäminen

HE 164/2014, <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140164>

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Sosiaalinen kuntoutus sosiaalihuoltolaissa 1301/2014 (17§)

- Sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi
- Soveltamisoppaan määritelmässä:
(<http://stm.fi/documents/1271139/1352015/Sosiaalihuoltolain+soveltamisopas.pdf/cb12a5c4-9bfa-4983-adf6-94ca18815f1b>)
 - vahvistetaan henkilön kykyä selviytyä arkipäivän toiminnoista, vuorovaikutussuhteista ja oman toimintaympäristönsä rooleista; arkielämän taitojen oppimista, päihteettömän arjen hallintaa, koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua tahi tukea ryhmässä toimimiseen
 - tulisi aina perustua asiakkaan toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen perusteelliseen selvittämiseen: liitettynä osaksi monialaista kuntoutusjärjestelmää ja toteutettuna tiiviissä yhteistyössä lääkinnällisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen kanssa

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Sosiaalinen kuntoutus sosiaalihuoltolaissa 1301/2014 (17§)

- Taustalla tulisi olla ymmärrys kokonaisvaltaisen työskentelyn välttämättömyydestä etenkin silloin, kun ongelmat ovat kasautuneet ja pitkittyneet:
 - huomioitava mm. pitkään jatkuneen työttömyyden seuraukset, hahmotus- ja oppimishäiriöt, vammaisuudesta sekä mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöistä johtuvat sosiaalisen kuntoutuksen tarpeet sekä väkivaltakokemukset
- Yksi painopistealueista palvelujen kehittäminen ja lisääminen erityisesti nuorten kohdalla, **mutta myös ikääntyneille suunnatut palvelut**
- Tavoitteena **edistää kaikkien yhteiskunnan jäsenten yhtäläisiä mahdollisuuksia** päästä niihin vuorovaikutussuhteisiin, toimintoihin ja rakenteisiin, jotka muodostavat jokapäiväisen elämän perustan; periaatteena on yksilön integroituminen yhteiskuntaan kykyjään ja suoriutumistaan vastaavalla tavalla
- Ristiriita ministeriön määritelmän kanssa: ”Sosiaalisella kuntoutuksella **tuetaan vaikeasti syrjäytyneiden henkilöiden paluuta** yhteiskunnalliseen osallisuuteen vahvistamalla **kuntoutettavan** sosiaalista toimintakykyä ja sosiaalisen vuorovaikutuksen edellytyksiä.” <http://stm.fi/sotepalvelut/kuntoutus>

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Sosiaalista kuntoutusta koskeva 17 § on väljä:

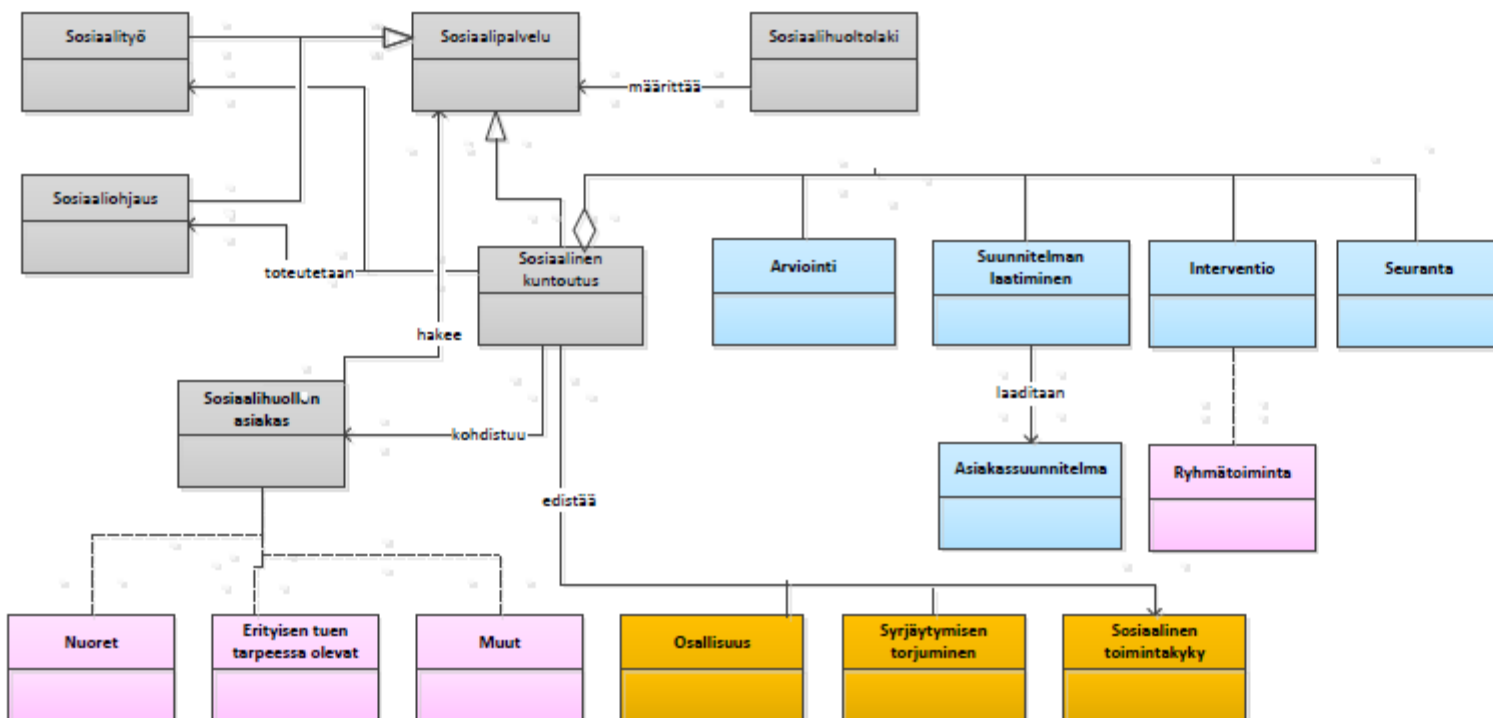
- Jättää kunnille tilaa suunnitella ja toteuttaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelut tarvelähtöisiksi
- Rakenteellisista tekijöistä (palvelujärjestelmä, resurssit, väestörakenne ja työttömyysaste), asiakkaiden tarpeista sekä sosiaalisesta kuntoutuksesta vallitsevasta ymmärryksestä johtuen kohderyhmät, sisältö sekä toteutustavat vaihtelevat kunnittain
- Laaja-alaisuuden ja yleisluontoisuuden vuoksi 17 § voidaan helposti myös sivuuttaa
- Sosiaalisen kuntoutuksen toimenpiteiden ja palveluiden yleisinä tavoitteina ovat kuitenkin asiakkaan
 - sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen
 - syrjäytymisen torjuminen ja osallisuuden edistäminen> Tuen tulee aina perustua henkilön omien kykyjen ja voimavarojen tunnistamiseen tavoitteen ollessa henkilön mahdollisimman itsenäinen ja omaehtoinen toiminta

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Nykytilasta kuntakyselyn tulosten perusteella

- Raportti THL:n 2016 toteuttaman kuntakyselyn tuloksista liittyen sosiaalihuoltolakiin ja sosiaaliseen kuntoutukseen julkaistu helmikuussa 2017 osoitteessa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-803-6>
- Vastaukset 177:stä kunnasta (60 prosenttia Manner-Suomen kunnista, 73 prosenttia Manner-Suomen väestöstä)
- Vastaaajina kuntien, sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymien tai yhteistoiminta-alueiden perusturvajohtajat, sosiaali- ja terveystoimintajohtajat tai vastaavat viranhaltijat
- Ymmärrys sosiaalisesta kuntoutuksesta noudattaa pitkälti Sosiaalihuoltolain 1301/2014 määritelmää
- Tarkennusta palvelun varsinaiseen sisältöön, valtakunnallista ohjausta sekä lisäkoulutusta kaivataan

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Nykytilasta kuntakyselyn tulosten perusteella

- Ennaltaehkäisevä toiminta ei näy sosiaalihuoltolain määrittämissä – toiminta on tällä hetkellä viimesijaista palvelua
- Tarvitaan sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen suhteuttamista, jäsentämistä ja hierarkisoimista suhteessa (muihin) aktivoiviin – esimerkiksi työllistymistä tukeviin palveluihin
- Sosiaaliseen kuntoutukseen ohjaavat tahot/toimijat ovat merkittäviä portinvartijoita; ei ole selvää, ketkä sosiaaliseen kuntoutukseen valikoituvat
 - miten varmistetaan että sosiaalista kuntoutusta tarvitsevat asiakkaat ovat tietoisia mahdollisuuksistaan/oikeuksistaan saada sitä?
 - miten huolehditaan, että tuki tulee mahdollisimman varhaisessa vaiheessa?

Nykytilasta kuntakyselyn ja hankkeen havaintojen perusteella

- Kohderyhmänä voittopuolisesti työkäiset sosiaalihuollon asiakkaat
- Näkemuseroja mm. siinä, mihin palveluprosessin vaiheeseen sosiaalinen kuntoutus sijoittuu
- Osalle vastaajista sosiaalinen kuntoutus on ennaltaehkäisevää toimintaa, osalle painotus on selvästi enemmän kuntoutuksessa ja ongelmien ratkomisessa
- Useimmissa kunnissa sosiaalisen kuntoutuksen palveluita jo ennen nykyisen lain voimaantuloa esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalveluissa, kehitysvammaisten palveluissa ja sosiaalityössä
- Yleisimpinä työmenetelminä sosiaalialan ammattilaisten tarjoama tehostettu tuki ja ohjaus, ryhmätoiminta, sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden ja elämänhallinnan edistäminen sekä tuki arkipäivän toiminnoista suoriutumiseksi
- Usein mainittuina myös kuntouttava työtoiminta, työkokeilut, työpajat, vertaistuki sekä ns. kotiin vietävät palvelut

Nykytilasta kuntakyselyn ja hankkeen havaintojen perusteella

- Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus selkeyttäneet sosiaalihuollon prosessia
 - Uusi laki yhdenvertaistanut kuntalaisten palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta
- Etuina mainittu myös tuen tarpeiden määrittely itse laissa sekä ryhmätoiminnan, osallisuuden merkityksen ja palvelutarvearvion esiintuominen
- Sosiaalista kuntoutusta toteutetaan yhteistyössä erityisesti aikuissosiaalityön kanssa
 - Muina yhteistyötahoina: TYP:t, TE-toimistot, työpajat ja kunnan päihde- ja mielenterveyspalvelut
 - Työn- ja vastuunjaossa eri toimijoiden kesken selkiyttämisen tarvetta
- Toimintakulttuuri tukee organisaatio- ja asiantuntijalähtöistä ajattelua asiakaslähtöisen lähestymistavan kustannuksella
 - Yksilötason tarpeiden arvioinnissa, tavoitteidenasettelussa, kuntoutuskeinojen valinnassa ja tavoitteiden saavuttamisen arvioinnissa ja seurannassa isoja haasteita

Kuntien pohdittavana:

- Mistä tietää, että asiakas tarvitsee sosiaalista kuntoutusta? Kenelle ja miksi sosiaalisen kuntoutuksen palveluita järjestetään? Millä tavoin ja kuka/mikä taho tarvetta arvioi?
- Miten luoda edellytyksiä asiakkaiden kuntoutumisvalmiudelle ja osallistumiselle? Mitkä ovat palvelun tavoitteet ja mitä palvelussa tehdään niiden saavuttamiseksi?
- Mistä tietää, että asiakas on kuntoutumassa/kuntoutunut? Millä tavoin kuntoutumisen prosessia arvioidaan?
- Mitä sosiaalisen kuntoutuksen rinnalla ja/tai sen jälkeen on tehtävä? Minne palvelusta ohjataan, miten asiakkuus todetaan päättyneeksi?
- Miten mahdollistaa asiakkaiden siirtyminen tuen tarvitsijoista toimijoiksi ja myös kuntoutuksen toteuttajiksi ammattilaisten rinnalle? Mitä tarjotaan, minne ohjataan?

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Tulevasta

- Sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen yhdessä asiakkaiden/kokemusasiantuntijoiden kanssa tärkeää
- Sosiaalista kuntoutusta tulee järjestää lähipalveluina ja asiakaskohtaisesti räätälöityinä
- Erityisesti suhdetta kuntouttavaan työtoimintaan on selvennettävä
- Toimeentulotuen Kela-siirto mahdollisuutena – aikuissosiaalityön uusi tuleminen sosiaalisen kuntoutuksen kautta?
- Sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen sijoittuminen SOTE- rakenteessa?
- Osallistavan sosiaaliturvan/Osallistumistulon aloite?
- Itse kuntoutuksen käsitteen pohtiminen:
 - tarjolla oleva kuntoutujan identiteetti ei ole perusteltu kaikille
 - palvelun ”uudelleen nimeämistä” esiintyy
- Voisimmeko puhua sosiaalisesta voimavaraistamisesta – paluu sosiaalisen kuntoutuksen laajaan määrittelyyn?

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Sosiaalisesta toimintakyvystä

- Sosiaali- ja terveydenhuollon ajattelussa ei vielä ole päästy ongelma- ja diagnoosikeskeisyydestä asiakkaiden voimavarojen tukemiseen
 - Voimaannuttamisessa/voimavaraistamisessa (empowerment) kyse on ihmisen sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamisesta hänen omassa toimintaympäristössään niin, että hänen toimijuutensa vahvistumisen myötä voimavarat myös jonkin olemassa olevan tilanteen tai olosuhteiden muuttamiseksi kasvavat ja uudenlaiset tulevaisuushorisontit tulevat näkyviksi ja mahdollisiksi
- Sosiaalinen toimintakykyämme voidaan määritellä yksilölliseen ja yhteisölliseen kasvuun ja kehitykseen pyrkiväksi sosiaalista toimintaa ohjaavaksi ja tulevaisuuteen orientoituneeksi asenteeksi itseä ja muita kohtaan
- Sosiaaliseen toimintakykyymme vaikuttavat kuitenkin huomattavasti myös toimintaympäristömme asettamat odotukset, mahdollisuudet ja rajoitukset – kuten myös käytössämme olevat taloudelliset resurssit

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toimintaympäristön asettamat odotukset, mahdollisuudet ja rajoitukset:

Koulutus- ja työmarkkinat

Sosiaaliset suhteet ja verkostot

Toimeentulo

Välimatkat ja etäisyydet, liikkuminen

Vapaa-ajan mahdollisuudet

Ympäristön avoimuus, yhteiset tilat

Palvelut, niiden saavutettavuus ja saatavuus

Osallisuuden
ulottuvuudet:

SOSIAALINEN TOIMINTAKYKY:

Sosiaaliset taidot:

Arkitaidot:

Yhteisötaidot:

**Kuuluminen/
Belonging:**

-itseilmaisu,
vuorovaikutuskyvyt,
kyky liittyä muihin

- itsestä huolehtiminen,
arjesta selviäminen,
kyky toimia perheenjäsenenä

- itsen ja ympäristön
tiedostaminen, tunteiden
hallinta, kyky asioida

**Toimiminen/
Acting:**

- kyky luoda ihmissuhteita
- kyky ottaa vastuuta
- kyky huolehtia muista
- kyky ylläpitää yhteyksiä

- kyky hankkia koulutus
- kyky tehdä työtä
- kyky organisoida
- riippuvuuksien hallinta

- itsensä elättäminen
- kyky osallistua, harrastaa
- kyky suunnitella tulevaa,
- kyky sopeutua

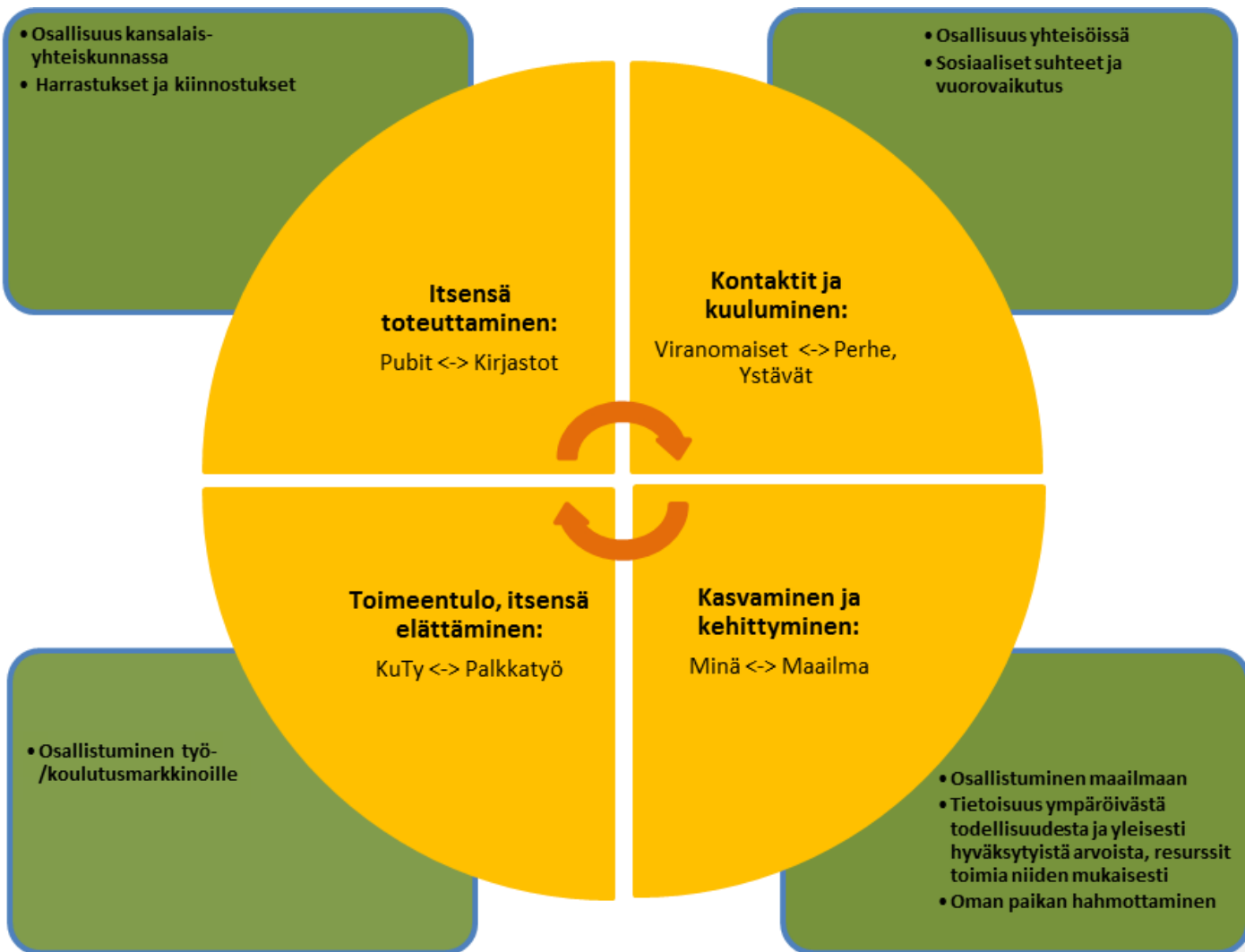
**Omistaminen/
Having:**

- luottamus
- arvostus

- työuran vakaus
- kodin olemassaolo

- valta ja vallankäyttö
- raha ja sen käyttö

Sosiaalisen voimavaraistamisen prosessi?

KIITOS!

Lisätietoja SOSKU –hankkeesta:

<https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/sosku>

Yhteystiedot:

Jarno Karjalainen

projektipäällikkö

puh. 029 524 7181

sähköposti: etunimi.sukunimi@thl.fi

Helka Raivio

tutkija-kehittäjä

puh. 029 524 7183

sähköposti: etunimi.sukunimi@thl.fi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

